

- образовательный и информационный центр // Высшее образование сегодня. – 2002. – № 7/8. – С. 49-51.
3. Грабар Н.Г. Библиотека як інформаційно-виховна структура вищого навчального закладу // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х.: ХДАК, 2003. – Вип. 11. – С. 232-238.
 4. Диомидова Г.Н. Библиография: Общий курс. – М., 1991. – С. 139-152.
 5. Закон України “Про вищу освіту”. – К.: АТ “Книга”, 2002 – 67 с.
 6. Лыганаєва В.О. Библиотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку // Вісник ХДАК. – Вип. 1. – Библиотекознавство. Документознавство. Інформатика: Зб. наук. праць / Під ред. Н.М.Кушнаренко (відпов. ред.). – Х.: ХДАК, 1995. – С. 30-37.
 7. Немошкаленко В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в ХХІ ст. та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек // Бібл. вісник. – 2001. – № 6. – С.2-7.
 8. Пасмор Н.П. Трансформація функцій вузівської бібліотеки юридичного профілю за умов інформатизації освіти // Нов. колегіум. – 2002. – № 4/5. – С. 21-25.
 9. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функції.– К.: Ред. журн. “Бібл. вісник.” – 1995. – 268 с.
 10. Швецова-Водка Г.М. Вступ до бібліографознавства: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2004. – 216. с.
 11. Шемаєва Г. Трансформація бібліотеки вищого навчального закладу за сучасних умов // Покликання університету: Зб. наук. праць / Відп. ред. О. Гомілко. – К., 2005. – С. 140-142.

Л.Г.Федорова

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В данной статье педагогический такт рассматривается как чувство педагогической меры, что обеспечивает эффективное педагогическое общение и педагогическую культуру.

This article is about pedagogical tact wich descreig as a sense of pedagogical measures, that guarantee supply of effective pedagogical links and pedagogical culture.

Пріоритетом сьогодення є особистісно орієнтована освіта і формування національних та загальнолюдських цінностей. Підготовка студентів повинна спрямовуватися на розвиток особистості майбутнього вчителя поєднуючи інтелектуальні, духовно-моральні, емоційно-вольові якості самопізнання.

Важливим аспектом професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів є формування педагогічної культури.

Проблему професійної підготовки вчителя розглядали Я.А.Коменський, Ф.А.Дістервег, К.Д.Ушинський. Велику увагу приділяли діяльності учителя А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, Ш.О.Амонашвілі.

Діяльність учителя вимагає у стосунках з учнями, студентами, батьками, колегами, адміністрацією дотримання норм моралі і педагогічної етики, прояву гідності, доброзичливості, витримки, педагогічної культури, культури спілкування. Культура спілкування – сукупність цінностей, норм, зразків, умінь, навичок вербальної і невербальної поведінки, уміння застосовувати їх у певній ситуації. Складовою педагогічної культури, необхідною умовою успішного спілкування, його обов'язковою властивістю є педагогічний такт. А специфіка такту як міри у професійній поведінці вчителя полягає в тому, що галузь його примінення – це спілкування. Такт виступає основною умовою встановлення взаємин з учнями.

У широкому розуміння педагогічний такт виступає спеціальним професійним умінням учителя, який у кожному конкретному випадку застосовується до учнів і є найефективнішим у даних обставинах засобом виховного впливу (І.Синиця).

Більшість визначень, які дають педагоги і психологи стосовно педагогічного такту, характеризують його як вміння добирати найкращий засіб впливу на учнів. Так, Н.Панкратова підкреслює, що педагогічний такт – це вміння діяти так, щоб викликати правильне ставлення до свого вчинку.

І.Герасимов зазначає, що педагогічний такт – є умінням знайти і застосувати найбільш правильний підхід до учнів, враховуючи їх індивідуальні особливості.

А.Дьоміна бачить у педагогічному такті уміння швидко і правильно прийняти рішення в конкретній педагогічній ситуації [5].

Деякі науковці поєднують в понятті педагогічний такт найефективніші педагогічні прийоми і міру їх застосування.

Педагогічний такт – це вміння вчителя в кожному конкретному випадку знайти і правильно використати найдоцільнішу для даної педагогічної ситуації міру виховного впливу (О.Майкіна); почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей, уміння вчителя поводитися належним чином, просто й переконливо розмовляти з вихованцями, поважати їхню гідність, ставити розумні й педагогічно обґрунтовані вимоги (С.Гончаренко); міра педагогічної доцільності у застосуванні навчально-виховних впливів, виражена в їх оптимізації, тонкому пристосуванні до особливостей кожної ситуації та індивідуальної своєрідності школяра (І.Страхов). Для вирішення одного з центральних питань про міру в педагогіці потрібно застосовувати не тільки знання теорії, а володіти педагогічним мистецтвом, брати до уваги ті умови, в яких відбувається педагогічний процес (М.Скаткін). На думку М.Скаткіна та Ю.Бабанського, дотримання педагогічної міри – одне з центральних питань в педагогіці.

Вчитель, спілкуючись з дітьми, не повинен тільки давати знання. Він повинен ще й творити людину: любити учнів, тонко і тактовно впливати на емоційну, інтелектуальну та волюву їх сфери, бо порушення такту може призвести до дисгармонії в стосунках, розриву міжособистісних зв'язків.

Педагогічний такт як складова педагогічної культури визначається багатьма рисами особистості вчителя, його культурою, запасом відповідних умінь і навичок. Компонентами цього запасу є: іронія, гумор, жарт, десятки відтінків голосу, міміка, жести. Володіння педагогічним тактом, культурою педагогічного спілкування, приходять з набуттям педагогічної майстерності.

Л.Кондрашова вважає, що основними цінностями для педагога є: учні та їхня доля й інтереси; наука, яку він представляє, її методи, відкриття; професія, яку він обрав. У вчителів повинні поєднуватися високий професіоналізм із усвідомленням сучасних потреб [3].

У зв'язку з тим, що педагоги і психологи характеризують педагогічний такт як вміння вчителя добирати найкращий засіб

впливу на його вихованців та уміння знайти і застосувати найбільш правильний підхід до учнів, враховуючи їх індивідуальні особливості, нами були проведені педагогічні спостереження та анкетування серед майбутніх вчителів початкових класів (теперішніх студентів педагогічного факультету денної та заочної форм навчання). На запитання: "Що таке педагогічний такт?" студенти відповіли, що це, перш за все, уміння спілкуватися з учнями, батьками, колегами, а також уміння й бажання торкнутися до душі кожної дитини. Серед опитаних були такі, що дотримуються у своїй роботі демократичного стилю спілкування й це допомагає їм у роботі. Ми зробили спробу виявити почуття педагогічної міри у процесі спілкування, в організації діяльності, у співпраці з колегами. Наведемо приклад:

"В день Святого Миколая до мене прийшла дівчинка і на вушко тихенько прошепотіла: "Я сьогодні дізналася, що то не Святий Миколай приносить подарунки, а мама тихенько поклала мені під подушку, коли я спала".

Я сказала всім дітям:

– Таня відкрила сьогодні мені велику таємницю, але ми вам про це не розкажемо зараз, а розкажемо в 11 класі, якщо Таня захоче про це вам розповісти!"

Отже, культура поведінки вчителя, його артистизм, тактовність та делікатність як виховна ефективність дій педагога, обумовлені мірою у виборі методів та форм взаємодії з учнями. Саме цей аспект такту відіграє вирішальну роль в реалізації навчально-виховної мети.

Така робота дозволила виділити основні міри педагогічної доцільності у застосуванні навчально-виховних впливів. Особливий акцент був зроблений на педагогічну міру вчителя у спілкуванні з учнями. Уміння торкнутися до душі кожного учня впливає на емоційну, інтелектуальну та вольову сфери дитини, на формування її особистості взагалі. Порушення педагогічної міри, педагогічного такту, культури спілкування і педагогічної культури взагалі призводить до розриву міжособистісних зв'язків, дисгармонії у взаєминах. Безтактовність вчителя може зламати життя дитини і, в першу чергу, життя дитини молодшого шкільного віку.

Спілкування вчителя з учнями – це основна сфера

застосування педагогічного такту як педагогічної міри у професійній поведінці вчителя. Цей процес вимагає від майбутніх вчителів компетентного вирішення різноманітних комунікативних задач.

За результатами наших спостережень на думку більшості (60 %) респондентів педагогічний такт має вирішальне значення у роботі вчителя. 28 % студентів перевагу віддають дисципліні та авторитарному стилю спілкування. 12 % опитуваних заявили, що їм байдуже, які взаємини будуть встановлені з їхніми майбутніми вихованцями.

Отже, педагогічний такт не є частковим фрагментарним засобом педагогічного спілкування, а значить і педагогічної культури. Педагогічний такт повинен стати для майбутнього вчителя основою його професійної підготовки, основним проявом його педагогічної майстерності та педагогічної компетентності.

Зусилля вчителів початкових класів, зусилля педагогів повинні спрямовуватись на виведення школи з кризового стану, зосереджуватися на змісті навчальних програм, шкільних підручників, на критеріях оцінювання знань, умінь та навичок, на підготовці кадрів, а центральним моментом добору кадрового потенціалу кожної школи, кожного навчального закладу повинен стати педагогічний такт, який допоможе врегулювати взаємини вчителя і учнів, пробудити у дитини бажання вчитися, повірити у свої сили і свої можливості.

Література

1. Басова Н.М. Педагогика и практическая психология. – Ростов н/Д: «Феникс», 2000. – 415 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 325.
3. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990. – 158 с.
4. Охрімчук Р.М. Педагогічний такт учителя як засіб педагогічної системи // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.41-46.
5. Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.
6. Рыданова И.И. Основы педагогического общения. – Минск, 1998. – С. 174-180.

7. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя. - К.: Радянська школа, 1981. – 319 с.

С.П.Білоконний

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ

В статье рассматривается один из аспектов учебной деятельности студентов педуниверситетов, который имеет важное значение в формировании рефлексивных умений будущих специалистов.

One of aspects of educational activity of students of pedagogical universities, which matters important in forming of reflections abilities of future specialists, is examined in the article.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується істотним зростанням вимог до педагогічної діяльності. На якісно новому рівні розглядаються питання прийняття педагогічних рішень, які орієнтуються на досягненні оптимальних для заданих цілей результатів навчально-виховного процесу. Резервом удосконалення навчального процесу в школі, в основі якого лежить “визнання особистості учня як найвищої соціальної цінності”, є найповніше використання і розвиток творчого потенціалу педагогічних працівників, що визначається їх вміннями:

- бачити перспективу;
- аналізувати та прогнозувати розвиток особистості учня;
- робити педагогічну працю високорезультативною.

Діяльність педагога в умовах сьогодення вимагає ініціативності, творчості, допитливості й невпинного пошуку нових шляхів розв’язання проблем та новітніх технологій навчання. Адже “той, хто на все життя обирає педагогічну професію, має володіти бодай тьома особливостями: умінням шанувати і любити людей більше себе; умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний; умінням передавати різновиди досвіду учням” [2, с. 117].

Важливість аналітичної діяльності в педагогічній роботі та великі утруднення в її здійсненні, які існують у шкільній практиці,

обумовлюють необхідність спеціального вивчення та формування важливої виробничої функції вчителя.

Мета нашої статті – з'ясувати, які саме види роботи, що мають аналітичний характер, сприяють формуванню рефлексивних умінь студентів вищої педагогічної школи.

Науковці зазначають, що аналіз (від грец. – розклад, розчленування) – це логічний прийом пізнання, що являє собою розумове розчленування предмета (явища, процесу) на частини, елементи чи ознаки, їх співставлення та послідовне вивчення з метою визначення сутєвих, тобто необхідних і певних, якостей [5, с. 3-4].

Ефективність будь-якої діяльності визначається психологічною та практичною готовністю її виконувати. Так, наприклад, С. Рубінштейн, визначаючи внутрішню готовність особистості реалізувати діяльність, підкреслював, що “психологічний світ особистості з позицій функціонування психічних процесів, поділяється на дві категорії: стимулюючу й виконавчу” [5, с. 124].

Психолого-педагогічна література досліджує готовність до різних видів праці. Найбільш значущими у розв'язанні проблеми готовності до педагогічної діяльності є праці В.Сластьоніна, Н.Кузьміної, О.Абдулліної, О.Мороза, В.Бондаря, Л. Кондрашової, І.Зязюна, М.Д'яченка, Л.Кандибовича та ін.

Готовність до професійної діяльності студентів педуніверситету, на думку більшості науковців, має включати такі компоненти:

№ п/п	Назва компоненту	Сутнісна характеристика
1.	Мотиваційний	інтерес та позитивне ставлення до обраної професії
2.	Орієнтаційний	знання особливостей та умов професійної діяльності, вимог до особистості спеціаліста
3.	Операційний	оволодіння вміннями, навичками та способами професійної діяльності, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо

№ п/п	Назва компоненту	Сутнісна характеристика
4.	Вольовий	самоконтроль
5.	Рефлексивний	самооцінка власної професійної підготовки, ефективності вирішення професійних задач
6.	Практичний	стійка, чітко виражена потреба здійснювати діяльність

Враховуючи зазначені вище позиції, ми розуміємо готовність до аналітичної діяльності як внутрішню властивість особистості, що проявляється у:

- спрямованості на аналітичну діяльність (особистість переконана щодо необхідності здійснення цієї діяльності та внутрішньо на неї зорієнтована);
- оволодінні цією діяльністю (особа знає, як здійснювати аналітичну діяльність, маючи певні уміння та навички).

Вважаємо, що структура готовності до аналітичної діяльності охоплює:

- активне позитивне ставлення до аналітичної діяльності в роботі вчителя;
- розуміння сутності аналітичної діяльності, ролі та її місця у професійній діяльності вчителя;
- усвідомлення необхідності педагогічного аналізу, розвитку аналітичних здібностей;
- уміння здійснювати педагогічний аналіз навчально-виховного процесу в цілому та окремих його елементів;
- активне застосування засвоєних теоретичних знань у процесі здійснення аналітичної діяльності;
- стійку потребу здійснювати педагогічний аналіз на різних етапах освітнього процесу та його рефлексії;
- розвиток здатності до професійного самовдосконалення, що включає самооцінку й самоаналіз своєї професійної готовності визначати та виконувати педагогічні завдання.

Слід зазначити, що визначені компоненти взаємопов'язані та взаємообумовлені. Вони суттєво впливають на інтеграцію здібностей особистості до аналітичної діяльності.

Навчання – одне з основних понять дидактики. У

сучасній школі – це цілеспрямований процес взаємодії між учителем та учнями з метою їхнього розвитку освіти й виховання. Нова стратегія освіти в Україні передбачає особистісно орієнтоване навчання. Сутністю його є партнерство всіх учасників навчально-виховного процесу, утвердження гуманізму, стимулювання до творчості й самореалізації як учнів, так і вчителів.

Сьогодні у школах світу переважає класно-урочна форма організації навчання, незважаючи на те, що дидактичним поняттям “клас”, “урок” понад 400 років. Урок – це “відрізок” навчального процесу, який є закінченим у смисловому, часовому й організаційному відношенні. Не зважаючи на малу тривалість, уроки мають ті структурні компоненти, які характеризують процес навчання в цілому, зокрема: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-регульовальний та оцінно-результативний [4, с. 276]. Від ефективності уроків залежить ефективність навчального процесу.

У студентів вищої педагогічної школи необхідно сформулювати розуміння того, що, перш ніж провести урок, вчитель має до нього ретельно підготуватися.

Підготовка уроку – це вибір такої організації навчально-виховного процесу, яка в даних конкретних умовах забезпечить найвищий кінцевий результат. Так, наприклад, видатний педагог К. Ушинський наголошував, що “кожен урок повинен бути для наставника завданням, до виконання якого він прагне, обдумуючи його завчасно: кожним завданням необхідно чогось досягти, зробити подальший крок і змусити весь клас зробити цей крок”.

Провідні науковці (Ч.Куписевич, В.Онищук, І.Підласий, Н.Мойсеюк, О.Савченко та ін.) у підготовці вчителя до уроку виділяють три етапи:

а) діагностика зводиться до уточнення всіх обставин проведення уроку: можливостей учнів, мотивів їхньої діяльності та поведінки, інтересів і здібностей, запитів і нахилів, рівня підготовки, характеру навчального матеріалу та його особливостей, структури уроку тощо;

б) прогнозування забезпечує оцінку різних варіантів проведення майбутнього уроку і вибір з них найоптимальнішого;

в) планування – завершальна стадія підготовки, в ході якої

створюється план управління пізнавальною діяльністю учнів.

Формула ефективності уроку об'єднує дві складові: ретельність підготовки і творчість ведення. В основі творчої праці вчителя лежить передусім уміння аналізувати власну педагогічну діяльність на уроці. Видатний педагог, майстер учительської справи В. Сухомлинський підкреслював, що "сильним, досвідченим стає той педагог, який уміє аналізувати свою працю ..." [6, с. 154].

Аналіз будь-якого уроку, на думку С.Кульневича, являє собою "комплексний підхід, в якому психологічний, педагогічний, змістовний, методичний та предметний аспекти тісно взаємопов'язані" [3, с. 5].

Під час аналізу вчитель має можливість подивитися на свій урок як сторонній спостерігач, сприйняти його як цілісне явище, цілеспрямовано осмислити сукупність власних теоретичних знань, способів, прийомів діяльності в їх практичному втіленні у взаємодії з класом та окремими учнями. Це – рефлексія, яка дозволяє оцінити сильні й слабкі сторони власної діяльності, визначити приховані резерви, уточнити окремі моменти індивідуального стилю діяльності.

Шкільна практика свідчить, що аналіз уроку як процес осмислення і самопізнання формує у вчителя аналітичні здібності й рефлексивні уміння; виховує інтерес та викликає необхідність вивчати сучасні проблеми навчання та виховання.

Отже, аналітична діяльність вчителя (уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між умовами своєї педагогічної діяльності і засобами досягнення освітніх цілей, між педагогічними впливами на учня та їх наслідками, між способами своїх дій і кінцевим результатом уроку) дозволяє йому правильно сформулювати цілі і завдання власної діяльності та діяльності учнів, чітко спланувати й передбачити результати педагогічного процесу.

Уміння здійснювати спостереження за складними педагогічними явищами, аналізувати їх, узагальнювати й робити обґрунтовані наукові висновки виступають дієвим засобом становлення та вдосконалення професійно-педагогічної майстерності.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К.: Освіта, 1997. – 242 с.
3. Кульневич С.В., Лакоцетина Т.П. Анализ современного урока. – Ростов-н/Д: ТЦ “Учитель”, 2002. – 176 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. –К.: ВАТ “КДНК”, 2001. – 608 с.
5. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 423 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в бт. – К.: Рад. школа, 1976. –Т.2. – 346 с.

Л.В. Петько

СТИМУЛЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

В статье рассматривается процесс стимулирования коммуникативности подростков в процессе туристско-краеведческой деятельности.

The article is discovered understanding of “communicative” of teenager’s personality and its stimulation in process of touristic activity in the educational process in the comprehensive school.

Учителю “важливо враховувати у своїй роботі те, що спілкування – це багатогранне задоволення потреби людини в людині [1, с. 8]”, від чого залежить психологічний клімат у колективі, ставлення до навчання та суспільно-корисної роботи та їх результати.

До важливих особливостей внутрішнього життя тургрупи ми відносимо самовизначення підлітка в групі, усвідомленість і цілеспрямованість діяльності, дійову групову емоційну ідентифікацію продуктивності діяльності тургрупи і кожного його члена, самостійність, відповідальність, міжособове спілкування, етичну спрямованість, високу згуртованість.

Тому соціально-комунікативну активність особистості можна розглядати як її здатність уміти не тільки підкорятися, але і розпорядитися на користь соціальної групи і громади, усвідомлення групових, громадських і особистих інтересів,

основою чого є спільність інтересів, мети, єдиного напряму групової творчої діяльності та її організації.

В нашому дослідженні ми вводимо групову організацію туристсько-краєзнавчої діяльності, її творчу спрямованість як одну з педагогічних умов стимулювання соціально-комунікативної активності і комунікативності, зокрема тому, що ця діяльність дозволяє активно виявлятися міжособовим відносинами підлітків. Природньо, що соціально-комунікативна активність не відкидає особисті інтереси, ми маємо на увазі відносно превалювання громадських, комунікативних відносин над особистими.

Комунікативність в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності є арсеналом засобів для розвитку завдатків і здібностей індивідуальності підлітка, створюючи благодатний ґрунт для соціально-комунікативної активності особистості, формування високоморальних характерів.

Туристсько-краєзнавча діяльність привчає оцінювати свої дії та вчинки з погляду моралі, сприяє формуванню у підлітків етичних переконань, розвиває їх волю, самостійність. Ці чинники, а також загальна боротьба за досягнення мети, сумісні переживання творчих групових радощів, співпраця в процесі спільної діяльності ефективно відображаються на стимулюванні “комунікативної здатності” (термін введено Гаймсом в 1926 р.) у підлітків.

Показниками, що характеризують соціально-психологічні умови розвинутої комунікативних основ в життєдіяльності тургруп підлітків 4-7 класів, ми визначаємо чотирма основними ознаками: а) можливість надавати один одному допомогу; б) можливість спілкування один з одним в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності; в) формування якостей громадського діяча-активіста; г) прагнення допомагати навколишнім людям, школі, суспільству.

Туристсько-краєзнавча діяльність дає можливість краще, свідомо виконувати громадські доручення, проявляючи при цьому творчість і ініціативність (процентне співвідношення показників представлено на табл. 1).

Таблиця 1

**Мотиви занять туристсько-краєзнавчою діяльністю підлітків
4-7 класів, що займаються туризмом (у %)**

Коди*	Місто (212 респондентів)			Село (124 респондента)			РАЗОМ Місто+село
	Дівчата	Хлопці	Всього	Дівчата	Хлопці	сього	
01	13,7	16	29,7	12,1	8,1	20,2	44,9
02	21,7	32,5	54,2	25,8	18,5	44,3	50,6
03	24,5	26,9	51,4	34,7	28,2	62,9	55,6
04	13,7	15,1	28,8	24,2	11,3	35,5	31,2
05	7,1	16	23,1	8,1	9,7	17,7	21,1
06	16,5	25,9	42,4	14,5	7,3	21,8	34,8
07	14,2	18,9	33	4	4	8,1	23,8
08	35,4	38,7	74	36,3	26,6	62,9	69,9
09	25,5	34,4	59,9	16,1	17,7	33,9	50,3
10	19,3	27,8	47,2	16,9	15,3	32,3	41,7

Мотиви участі підлітків в туристсько-краєзнавчій діяльності закодовано для обробки на ЕОМ таким чином: 01 – стимулює соціально-комунікативну активність; 02 – розширює кругозір; 03 – виховує почуття любові до Батьківщини, природи, рідного краю; 04 – допомагає краще вивчати предмети в школі; 05 – дає можливість більш усвідомлено виконувати суспільно-корисні доручення; 06 – формує якості громадського активіста, прагнення допомагати оточуючим людям, школі, громаді, виявляти милосердя; 07 – можливість виявлення як негативних, так і позитивних рис особистості; 08 – допомагає краще пізнати друзів; 09 – розширює коло спілкування; 10 – допомагає бути у гущі подій громадського життя.

Тому в процесі групової туристсько-краєзнавчої діяльності комунікативність є вираженням згуртованості і свідомої взаємодопомоги підлітків, обумовлених свідомістю, провідними компонентами якої є: перевага громадських інтересів над особистими; свідоме, добровільне ціннісно-нормативне ставлення до суспільно-корисної праці; розвинуте почуття обов'язку і відповідальності. Причому, відповідальність ми розглядаємо як одну з істотних якостей, що відрізняють малу соціальну групу від випадкової групи.

Отже, якщо комунікативність виражає собою загальну суть

суспільних відносин в сучасному суспільстві, є наслідком і умовою стимулювання розвитку індивідуальності підлітка, широти його суспільних зв'язків, їх різноманітності, то тургрупа (мала соціальна група) – це особлива форма існування і прояву цих відносин, які реалізуються в конкретних умовах.

Турзагін в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності не тільки підтримує і розвиває індивідуальність дитини, але і дає можливість цілеспрямовано розвивати особистість, здатну надалі самостійно впливати на оточуючих.

Соціально-комунікативна активність, що є одним з новоутворень в підлітковому віці, припускає стимулювання комунікативності в процесі організаційно-громадської роботи, де стимулюються комунікативні відносини в загальній справі групи, формується відповідальність, певна поведінка.

Дослідники цієї проблеми виділяють наступні норми поведінки школяра в групі: згуртованість, організованість, відповідальність, взаємна вимогливість, самовизначення особистості учня [2, с. 42]. Хоча ми не можемо погодитися з тим, що автори відносять до “організованості” наступний вислів – “готовність допомогти однокласникам в колективній справі”. На нашу думку, це ближче до колективістського визначення особистості школяра. А також на наш погляд спірного трактування “норми” як “взаємної вимогливості”, яка характеризується “умінням взяти провину на себе”, тому що не зрозуміло, що ця “норма” відображає. Було б вірнішим – уміння визнати за собою провину.

До основ спрямованості поведінки особистості підлітка ми схильні відносити особистий світогляд, інтелектуальні та емоційні якості, етичні норми, темперамент, характер, а також мікросередовище, в якому формується особистість учня. В процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (ТКД) створюється єдина система відносин в малій соціальній групі, яка сприяє підліткам в результаті ініціативно-творчої діяльності опанувати нові види цих відносин, що містять в собі цінну етичну спрямованість.

У свою чергу, комунікативна свідомість і відповідна їй суспільна поведінка підлітка по відношенню до громади, малої соціальної групи, інших людей, їх інтересів і мети виражає комунікативний характер школяра в протилежність характеру

індивідуалістському, егоїстичному.

Вивчаючи комунікативну свідомість, ми запропонували підліткам ситуацію наступного змісту: "Ти з подарунком йдеш на день народження до друга. Несподівано на вулиці зустрічаєш однокласника, відповідального за покупку провіанту для завтрашнього турпоходу класу, і він просить тебе допомогти зробити покупки. Чи виконаєш ти його прохання? Так? Ні?"

Міські туристи 4-7 класів ствердно відповіли на питання (83 %). Найбільший показник доводиться на четверті класи (94,4 %). Простежується ідентичність показників міських і сільських учнів п'ятих (80,4 %), шостих (83,8 %) і сьомих класів (80,9 %). Негативні відповіді дали 13,2 % учнів 4-7 класів, де найбільший відсоток припав на п'яті класи (15,7 %).

Із сільських туристів (4-7 кл.) дали позитивну відповідь 83,1 %. Найвищий показник у четвертих класів (87,5 %), як і у міських туристів. Негативна відповідь склала 15,3 % від всієї кількості респондентів (124 респ.), при найбільшому у п'ятих класів (18,8 %), як і міських підлітків.

У міських підлітків 4-7 класів, які не займаються ТКД (219 респ.), ствердно відповіли на питання – 74 %, при найвищому показнику в шостих класах (77,1 %). Негативні відповіді становлять – 15,4 %, з них найбільший показник у шостих класах – 22,9 %.

Сільські підлітки 4-7 кл. (66 респ.) виказали своє позитивне ставлення – 83,3 % при лідерстві шостих класів (95,2 %), а негативне – 15,2 %, де найбільший показник дали п'ятикласники (33,3 %).

Також у не туристів спостерігається велика частка респондентів, які коливаються, не визначилися, що вчинити в даній ситуації (10,5 %), тоді як у підлітків-туристів ці дані набагато нижчі (3 %).

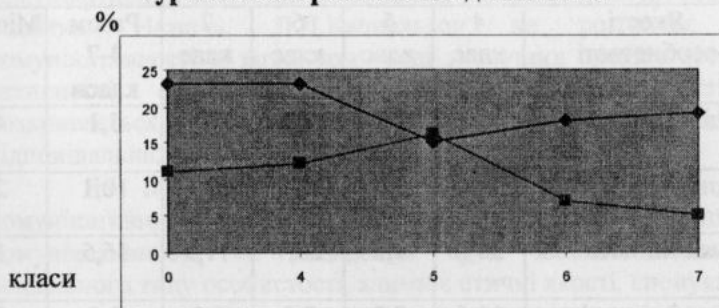
Сказане вище дозволяє стверджувати, що індивідуалістські та егоїстичні виявлення характеру підлітків не туристів вищі, ніж у підлітків-туристів. У них спостерігається також затримка розвитку комунікативної свідомості (6 клас), тоді як у туристів показник невисокої комунікативної свідомості доводиться на п'яті класи, як міських, так і сільських дітей. Тому комунікативність є поєднуючою ланкою між індивідуальним і громадським, складає

суть всіх тих процесів, в котрих відбувається об'єднання підлітків для спільної діяльності, будучи віддзеркаленням усіх видів соціальності. Адже динамічні суспільні процеси, які заглиблюються, спричиняють зростання потреби в формуванні індивідуальності і групової дії особистості, тому комунікативність ми розглядаємо як індивідуально-психологічну властивість людини і принципом відносин індивідів. Принцип комунікативності припускає високу міру відповідальності підлітка: відповідати не тільки за свій спосіб життя, вчинки, але і за долю групи, а врешті-решт і за долю суспільства.

Перед підлітками було поставлено питання: "Які якості особистості ти цінуєш якнайбільше в своєму товаришеві?" Комунікативність у друга поставили на перше місце як підлітки-туристи 4-7 класів (17,6 %), так і не туристи (11,2 %). Зафіксована така тенденція: у туристів найменший показник доводиться на четверті класи (23,1 %), потім в п'ятих класах відбувається спад до 14,5 %, але з подальшим зростанням в 6-х класах (16,9 %) і сьомих (19,3 %). Тоді як у не туристів низький показник у четвертих класів (11,9 %), потім зростання в п'ятих (16,2 %) з подальшим спадом в шостих (7,1 %) і сьомих класах (5,1 %), як це показано на графіку 1.

Графік 1

Взаємозв'язок розвинутості комунікативності з заняттями туристсько-красознавчою діяльністю

- ◆— підлітки, які займаються ТКД
- підлітки, які не займаються ТКД

Велику роль в стимулюванні комунікативності відіграють виховні чинники: громадська думка, ініціативно-творча діяльність, традиції малої соціальної групи, які через властиві їм особливості (як групова діяльність, зміст і сила оцінних думок, стійкість і зміст традицій) визначають характерні туристській групі риси, характеризуючи взаємостосунки між підлітками в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Наступне питання, запропоноване підліткам, полягало вже у визначенні якостей, властивих самій особистості вихованця (див. табл. 2, 3).

Туристи (8,6 %) і не туристи (6,7 %) поставили якість “комунікативність” як властиве своїй особистості на третє місце. Конкретний аналіз по класах показав, що ця якість падає від четвертого до сьомого класів як у туристів, так і не туристів. Причому, підлітки не туристи сьомих класів дали нульову відповідь, тобто ніхто з них не вважає, що у нього сформована така якість.

Таблиця 2

**Якості власної особистості, визначені підлітками, які займаються туристсько-краєзнавчою діяльністю (місто + село)
336 респондентів, (у %)**

Якості особистості	4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	Разом 4-7 класи	Місце
Ініціативність	0	4,8	4,2	7,3	5,1	4
Відповідальність	3,6	13,2	6,8	12,8	10,1	2
Самостійність	30,8	7,2	23,7	11,9	16,5	1
Комунікативність	11,5	7,2	9,3	8,3	8,6	3

Таблиця 3

Якості особистості	4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	Разом 4–7 класи	Місце
Ініціативність	6,8	2,7	0	1,7	2,8	4
Відповідальність	8,5	9,9	10,7	3,4	8,4	2
Самостійність	15	20,7	26,8	23,7	21,4	1
Комунікативність	17	3,6	8,9	0	6,7	3

Якості власної особистості, визначені підлітками, які не займаються туристсько-краєзнавчою діяльністю (місто + село) 285 респондентів, у % особистості як комунікативність, тоді як у ровесників воно складає 8,3 %, що свідчить про те, що комунікативність як якість особистості більш розвинута у дітей-туристів, яку вони можуть також і охарактеризувати.

Дослідження моральних якостей: комунікативності, ініціативності, відповідальності в процесі експериментальної роботи дозволило зробити висновок, що всі вони мають загальний комунікативний зміст, що виявляється в спрямованості особистості підлітка. Нажаль, Л.Д.Кацнельсон не розглядає прояв комунікативності в загальному ряді значущих проявів соціальної активності, оскільки, на її думку, соціальна активність розкривається через такі якості як вимогливість, самостійність, відповідальність [3, с. 46].

Як показали наші експериментальні дані, в основі комунікативних відносин учня лежать компоненти комунікативності як соціальної суті, якісної визначеності соціального типу особистості, якими є етичні якості, спонукаючі до колективних вчинків і дій через розгорнуту мережу мотивів. Ми визначили, що великий вплив на стимулювання комунікативності у підлітків-туристів надає така туристсько-краєзнавча діяльність, яка має чітко виражену соціальну спрямованість, в якій виявляються міжособові стосунки, ціннісні орієнтації особистості підлітка, спілкування.

На наш погляд, наступні норми етичної поведінки у підлітків як товарицькість (узгодженість дій, рівність взаємостосунків, взаємодопомога, взаєморозуміння, повага, взаємодовіра) та комунікативність (згуртованість, організованість, взаємна вимогливість, взаємна відповідальність і самоврядування) можна віднести до становлення соціально активної особистості підлітка. Тому комунікативність є інтегральною якістю особистості, що містить в собі сукупність етичних якостей, завдяки яким вона визначає через ціннісні орієнтації особистості як комунікативну спрямованість, так і комунікативні вчинки та дії підлітка.

Підводячи підсумок, можна сказати, що до психолого-педагогічних чинників, що впливають на стимулювання соціально-комунікативної активності особистості підлітків в процесі їх занять туристсько-краєзнавчою діяльністю, відносяться: 1) мала соціальна група, 2) комунікативність; 3) громадська думка; 4) самоврядування; 5) громадські доручення; 6) підготовленість вчителів до організації і проведення туристсько-краєзнавчої роботи; 7) зв'язок з батьками і громадкістю; 8) принцип максимальної автономії і свободи педагогічного керівництва.

Комунікативність, будучи цілісною та інтеграційною якістю, включає різні змістовні моменти: ініціативність, активність, відповідальність, добровільну допомогу, вимогливість, інтернаціоналізм, патріотизм, критику і самокритику, демократизм і дисциплінованість, а також виявляється в різних видах соціальних відносин як внутрішньо притаманна їм властивість. Вона може виступати в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності у вигляді відносин товариської співпраці, як їх іманентна властивість, в дружбі, згуртованості малої соціальної групи, в групових формах самоврядування, в спільності інтересів. Дана якість виникає між підлітками на основі спільної діяльності і відображає ступінь їх особового розвитку в процесі здійснення суспільно значущої мети і виступає тією категорією, яка позначає безпосередні соціальні зв'язки.

Комунікативність характеризує процес безпосередньої взаємодії в загальній діяльності, який акцентує увагу на міру особистого розвитку підлітка. В той час як мала соціальна група (тургрупа) виникає в результаті об'єднання індивідуальних зусиль

в спільній груповій діяльності.

Література

1. Кондрашова Л.В. Підготовка майбутніх педагогів до спілкування // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип.12. – С. 3-10.
2. Соколова И. Формирование у школьников коллективистского типа поведения // Воспитание школьников. – 1983. – №5. – С. 17-21.
3. Кацнельсон Л.Д. Формирование общественной активности подростков в условиях школы полного дня: Дис... канд.пед.наук: 13.00.01. – Л., 1980. – 210 с.

Н.В.Богомолова

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ПРОБЛЕМНОМУ ВИКЛАДІ ОРФОГРАФІЇ

В статье указывается, что учебная деятельность наиболее полноценно осуществляется в развивающем обучении в ходе реализации проблемного подхода к обучению. Выделяются основные знания и умения будущего учителя родного языка при применении проблемного метода обучения.

In the article is marked, that educational activity is most valuably carried out in developing studies during realization of the problem going near studies. Basic knowledges and abilities of future teacher of the mother tongue are selected at application of problem method of studies.

Сучасний оновлений процес навчання в школі потребує якісно нової підготовки вчителя до проектування спільної діяльності з учнями.

Однією з проблем сучасного навчання є прагнення вчителя викликати в учнів зацікавленість до предмета при вивченні тієї чи іншої теми. Цьому сприяє створення проблемних ситуацій, які викликають інтерес до здобуття знань, мобілізують навички та вміння учнів, стимулюють розвиток пізнавальної діяльності при розв'язанні проблемних завдань.

На думку відомих психологів і педагогів